

Bogáti zsoltárai az árulók és üldözők ellen.

(Második közlemény.)

Látni való, hogy az LV. zsoltárban nem csak a jámbor Dávid, hanem a mi Bogátink is „életéhez képest égbe kiálta“ (XXV. zsolt.) Vajjon ki volt az a „fő polgár“, ki elébb tanítója volt s most fő árulója lett, nem lehet megtudni. Költőnk Basilius és Hunyadi Demeter keze alatt tanulhatott Kolozsvárt a hatvanas években. Harmadik társuk, Eppelius, kolozsvári szász pap, 1582 nyarán elhalt. Mintha erre is találánk vonatkozást Bogátinál: „Látnom halálokat hagyod; vagy *távol hallanom* adod“.

A bujdosó Dávid királynak igen sok panasza van árulójára, Doegra és üldözőjére, Saulra. Az LII. zsoltárt egyenesen Doeg ellen intézi. Bogáti ezt az ő összes vádlóira alkalmazza. Már a kiválasztott dallam is erre mutat: „Igen megromlottál ó jó keresztényesség“!

Szentes, kegyetlen faj, de mit dücsekedel,
Hogy ennyi sok lelket veszthetél szép színnel?
Éles és kegyetlen nyelved, mint borotya.
Királynak mindenkor az jámbort vádolja.

Nem szeretsz semmi jót, noha azt tettetted:
Isten sátorában hogy jársz, azt jelented;
De az gonoszt jónál te inkább szereted.

Csak ez eszed-kedved, mint igazat ronthass.
Kivel beáruljad, rá *pokol szót*¹ kaphass.
Ez tanácsod, ez szód, miként másnak árthass.

Árulóin kívül költőnk még az urakra haragszik, kik önkényűleg kormányozzák az országot. A LXII. zsoltárban így kél ki ellenök:

Oh én reám török, meddig incselkedtek?
Sok álnok tanácsal jámborokra törtek.
Bizzál csak Istenben lelkem, ő kövárom,
Ennyi ellenségtől ő erős paisom.

¹ Innovator.

Azért mind hallgatok, *noha sokat hallok,*
Királynak, uraknak mi róllam szándékok.
 Tü jámborok, szentek, tü is így bízzatok ;
 Ha pokol ¹ a ki ur, ne bosszankodjatok :
 Minden bosszútokat Istennek mondjátok.

A LXIV-ik zsoltárt is Dávid után egészen roájok alkalmazza.
 Czím és versfő: „Gonosz tanács“.

Gyakran ijeszt én szörnyű ellenségem,
 Azért halld meg ellene könyörgésem :
 Tarts meg szándékától Uram életem,
 Pokol nyelvek miá ne hagyj elvesznem.

Olázkodnak reám urak, úgy törnek ;
 Untalan király kedvére begyűlnek,
 Nyelvekkel királynál ugyan megölnék :
 Rejts el, tanácsokkal ne vessessenek.

Szóltak királyljal és róllam végeztek,
 Mindenfelé lest és kémeket vettek.²
 Senki ez lest nem tudja, — így beszéltek ;
 Bár lássa Isten! — így szóltak kevélyek.

Töröket azért mindenütt meghánták,
 Jámborokhoz mert *sok patvart* találtak.
 Abba minden eszeket megforgatták,
 Semminemű tanácsot el nem hattak.

Följegyzésre méltó, hogy az első zsoltárookban sehol sem ragadja el őt a harag szenvedélye. Kitérés, czélzás elég gyakori ott is kora viszonyaira, de a költői mérséklet határait mindenütt szemmel tartja. Jellemző példája ennek a XI. zsoltár Saul üldözéséről, hol inkább csak általános vonatkozásokat találunk.

PS. XI. Az nap fenn még.

Nota : Mikor Absolutól Dávid üzetnék.

1. Akara rejtezni, de nem búhaték,
 Saul király előtt Dávid elugrék.
Bosszontva udvarból sokan izentek,
 Veszettet ily szókkal keserítettek :
2. „Szalagy ijedt madár, szalagy, ha lehet ;
 Ha el akarsz bűni, keress más helyet,
 Kősziklákat fuss meg, minden rejteket,
 Hogy elbúhass tőllünk, jól takard fejed.“

¹ Rossz, gonosz. ² Vetettek — székelyesen.

3. Nem ijedt meg Dávid, csak ezt izente,
Hogy jó remétségét Istenben vette;
A hol elbúhatnék, oly helyét lelte,
Kiben szegény sokszor fejét mentette.
4. „Azt értem, barátim, rám száundékoztok,
Markotok pökitek, ijet húztatok,
Veszteni boritva jámbort akartok ;
De hogy pengetitek, elszalasztotok.“
5. *„Poklul cselekedtek, hogy nem értetek :
Az Isten papjait mind megöltétek.
Ha mit fogad egyszer fejedelmetek,
Egy tanácsosál velle azt feltörítetek“.*¹
6. „Féltlek, hogy igen vér egyszer az Isten ;
Mert miben vétettem az király ellen ?
Noha Isten lakik nagy magas helyen,
Széki, mint birónak, az fényes egen :“
7. „Érti azért s látja, mit cselekedtek,
Urak, tü tanácsok, tü főfő népek.
Jámborok és latrok valahul éltek,
Onnat feljül rátok nagy szemek néznek !“
8. „Nem szeret hamissat, de jót igazit ;
Isten effélékre veti vesszejét.
Hogy ez világ lássa tökéletességét,
Cégéren válassza Isten hiveit.“
9. „Maga az latrokat ideig hagyja ;
Tűri soká az bűnt, meg sem bocsátja.
Az versenyeket azért megrontja,
Harag poharával őket itatja.“
10. „Égő tűzét menyből rájok hullatja,
Kénkövet, menykövet nyakokba hányja,
Szelét, zurzavarit oda bocsátja,
Mignem az jó földről el-kitisztítja.“
11. „Ez ellen a jámbort szépen megtartja,
Pusztában, városban megoltalmazza.
Kegyelmes szemével mindenütt látja.
Ha ki ezt nem hinné, róllam tanolja.“

¹ E versszak, mely egészen a Bogáti betoldása, egyfelől Saul öldöklésére czéloz, ki a Dávid királyhoz szító papokat levágatta ; más felől a Dávid Ferencz pártjának erőszakos elnyomását helyteleníti. A „fogadás“ itt az, mely az erdélyi fejedelmet felavatásakor a recepta religiók bántatlan megtartására kötelezte.

12. Gyorsan futott Dávid, ily választ irá,
Saul udvarának tudtára adá ;
Soltár tizenegyed részében hagyá,
Érdeméhez bizni mindennek hagyá.

Később mind inkább erőt vesz rajta a száműzetés keserve. A LXI. zsoltárban búsan éneklí: „Édes hazám földét nagy messzül tekintem, Végbatárán bujdosom. Nem tudok mit tennem, csak hozzád kiáltok, Mert itt sincs bátorságom“. A LXIII-ban némi megnyugvással mondja:

Ez messze földön is tégedet dicsérlek,
Szerencsém felejtván, innepet szentelek.
Kezem felemelve, valahol én leszek,
Teljes életemben téged emlegetlek.
. . . Emlegetem hozzánk nagy kegyességedet,
Felejtem eközbe ily pokol helyemet.

De még ez inepszenteléskor sem tud ellenségeiről megfélekezni. Dáviddal együtt éneklí:

Te hozzád ragadott lelkem téged szentel,
Mert minden szerencsén te tartasz kezekkel.
Azért, a kik engem keresnek fegyverrel,
Megérem, rövid nap, hogy poklul vesznek el:
Ily pokol lelkeket fegyver miá vesztek,
Hogy az ártatlan vért ily messze kergetik.

Legerősebb kitérését az urak ellen az LVIII-ik zsoltárban olvashatjuk. Itt is ragaszkodik ugyan a költő az eredeti kifejezésekhez; de oly színezettel önti el az egész éneket, hogy Bogáti lelki hangulatának igen találó képét nyerjük benne. Az egész középkori magyar költészetben alig találhatnánk más költeményt, mely a gyűlöletet és megvetést ily megrendítő vonásokban rajzolja.

PS. LVIII. Pokol tanács.

Nota: Lásd meg Uram Isten az te népeidet etc.

1. Panaszom reátok, urak, kik rám szóltek:
Mire¹ hogy igazat tő nem szolgáltatottok;
Tanácsot királynak mire² nem jót adtok.
2. Oktalan hamissat sőt mind csak forgattok;
Föld népét kegyetlen tő nyomorgatjátok;
Királyt is tanácsosál én reám gyűjtjátok.

¹⁻² Mire: miért.

3. Kiskoroktól fogva igazat gyűlöltek ;
Hazudni tanoltak, ezek latrul éltek :
Isten törvényében mert nem nevedektek.
4. Oly nehéznek tecik, ha ki jóra híja,
Mint mérge Aspísnak : mert fülét bedugja,
Hogy az bő-bájolást fejére ne hallja.
5. Levágtak nyelvekkel, kibe' kígyó mérge,
Nem lehet felöllem oly jó szó, ki érne ;
Mert az nagy gyűlö'ség szívöket eltölté.
6. Törd meg Isten öket, szájakban fogokat ;
Ez *tanácsuraknak* rones¹ be pofájokat ;
Ez oroszlánoknak szed ki nagy zápfogokat.²
7. Az fővényen az viz, mely hamar elszárad ;
Ha nyíl félbe törik, mely heába fárad :
Úgy járjanak ezek, Istenem azt adgyad !
8. Napvilágot sem lát az idétlen gyermek,
Az tavaszi csigák cserepekben vesznek :
Az király tanácsi, adgyad, úgy vesszenek.
9. Az fővetlen nyers hus mint bogy³ meg nem főhet,
Ha mihelt⁴ felforrad, kiveszik fél nyersent :⁵
Úgy ne érhessék meg kívánt vénségeket.
10. Tisztes jó korokban, éltekben vesszenek ;
Sebes haragodban megemésztessenek.
Jámborok, ezt látván, téged dicsírjenek.
11. Sok latrok vérébe had lábokat mártsák :
Hasznos az jámborság ! — had, Uram, had mondgyák
Vagyon Isten, vagyon ! — had, Uram, kiáltsák.
- *
12. Ez levelet Dávid küldé az uraknak,
Saul király után fő-fő tanácsoknak.
Ötvennyolcz részében hatta az Soltárnak.

A XCIV-ik zsoltárban még egyszer leszámol s nem kisebb erővel és elkeseredéssel a mi Bogátink az ő nem-barátival.

¹ Ma : rontsd. ² Ma : szedd ki nagy zápfogokat.

³ Ma : miként. ⁴ Ma : mihelyt.

⁵ Ma : félig nyersen. Vessd össze : szer-ént, alkalmas-int stb.

XCIII. Hamis bírák, Sauliták, urak.

Nóta: Rettenetes bűn lám, volt az fősvénység.

1. **Hatalmas**, bosszús úr mutasd fel magadat,
Bosszúálló Isten jelents' ki karodat!
Serkenj fel és büntesd az hatalmasokat,
Az hamis urakat, ravasz tisztartókat!
2. **Az föld tisztartóit** nézd és az nagyokat:
Agy' ez kevélyeknek méltó jutalmokat,
Meddig hagyod élni istentagadtakat,
Hagyod dücsekedni az ocsmán latrokat?
3. **Meddig** hisznek, ugyan meddig emelkednek?
Mindennel bővösök, békességben élnek;
Noha túrheteflent, iszonyút beszélnek,
Noha nagy kegyetlen és kevélyen élnek.
4. **Ime**, mint rongálják az te szent népedet,
Veszük és sülyesztik te örökségedet.
Faggatják és ölik az te özvegyidet,
Az szegény árvákat, az jövevényeket.
5. **Sőt** mind ezenközbe vetnek ilyen szókat:
Az Jákob Istene nem tudja dolgunkat.
Nem lát ide, sem tud sem jót, sem hamissat;
Attól mi szabadon tehetjük dolgunkat.
6. **Bolond** oktalanok, ezt hogy mondhatjátok?
Hogy nem értitek ezt, hogy nem gondoljátok:
Az kitől filesek és szemesek vagytok,
Az files és szemes lát, hall tü hozzátok.
7. **Inkáb** hogy lehet ez, hogy tü fejedelmek,
Kösség előtt vagytok eszesek és bölcssek:
Isten törvényére, hogy nincsen filetek,
Az törvény érteni nem nyilik szemetek?
8. **Régen** ez világot az árvizbe veszté,
Tűzzel és fegyverrel sok népet bünteté:
Hogy lehet, hogy Isten tütőket ne verne,
Ha az Úr törvényét mindentek értette?
9. **Az ő népe** között bizony inkább büntet,
Ha Úr szavát értvén, az szolgálta megvétett.
Az mit tü gondoltok, már mindent megértett,
Hogy az, mit forgattok, hamis, megtekintett.

10. **Ki** boldog az, Uram, az kit te tanítasz,
Törvényedre meghozsz, utadra fordítasz!
Pokol üdön illyent veszélytől megtartasz,
Az istentelennek mikoron vermet ássz.
11. **Soha** mindenestől népét el nem hagyja,
Aegyptustól megvött örökét megtartja;
Az Úr az kegyetlent ő rólta elfogja,
Az tisztartók dolgát másképpen formálja.
12. **Az** földről elüzött igazat¹ meghozza,
Az emberek székit széki² szerint szabja.
Mindennek életét az szerént kívánja.
Az mostaniakat székekből lehányja.
13. Ugyanis valljon s ki segített engemet?
Ennyi latrok ellen felvötte ügyemet,
Az gonosztévőkkel értem megütközött,
Az reám töröknek tört, akadált vetett.
14. Lelkemet már régen eloltották volna,³
Ember miatt, nem most, én elvesztem volna;
Ha pártomat az Úr nem tartotta volna,
Velem nem volt volna, nem vigasztalt volna.
15. Így is szólék egykor: bizony már megestem!
Már az törbe lábom, rajtam ellenségem.
Ottan te velem lól kegyelmes Istenem,
Ugyan kezen fogva te tartál meg engem.⁴
16. **Te** bátorítál meg, hogy igen busongék,
Az urak sok bűnén mikor én kesergék.
Kikről én magamban ugyan így is szólék:
Ezekkel mi közü vagyon az Istennek?
17. *Az gonosz székülök hogy-hogy maradhatnak,
Ha törvény színivel sokat palástolnak?
Minden latorságnak ótalmat találhatnak,⁵
Ez színnel az jókra articulust írják.⁶*

¹ Igazságot. — ² Itélő szék, törvényszék. — ³ Az 1579-ben reá szabott silentiumot érti. — ⁴ 1582. évi menekülésére czéloz e szavakkal.

⁵ Jezsuitákra czéloz, kiknek gonosz életét sötéten festi Bogáti a XXXVI. zsoltárban is.

⁶ Hogy a jezsuitákat behozhassák, törvényt állítottak a Dávid Ferencz szabadelvü törekvései ellen.

18. *Kemény törvényeket szegénységre szabnak,¹
Sok igaz lelkeket tanácscsal elnyomnak,
Ártatlan-vétellen vért sententiáznak.
Mert ország szerzése, — csak ily okot adnak.²*
19. **Úr** volt csak ótalmom mind ezfélék ellen,
Erős tornyom, váram *ez végezés ellen.*
Fejemet megtartá eddig minden ellen,
Kiből reménségem ezután is léssen.
20. **Rajtok** én bosszumat azon Ur megállja,
Mit nekem akartak, fejekre fordítja.
Bizony mint keresik, ő nekik úgy adja:
Bűnök szerént veszi, bizonynyal megrontja.

*

21. **Az** Saul pártírói Dávid így könyörge.
Hogy kegyetlenségét, sok irigyit nézé,
Saul tanácsinak ily levelet küldé.
Kilenczven negyedik nótában pengeté.

A XCIV. zsoltárhoz hasonlóan elég gyakran tér ki az erdélyi viszonyokra Bogáti, ha a rokon értelmű hely a czélzatos vonatkozást megengedi. Világosan a János Zsigmond korára gondol a XLVII. zsoltár e félreismerhetetlen záradékában:

Az pogánság közt nagy hatalmas urak,
Nagy királyok hozzánk tértek és *vajdák.*
Az Abrahám istenét velünk vallják;
Bálvánt elhagytak, *csak egy Istent áldnak.*

Az LI. zsoltár végéhez a következőt toldja a magyar költő nyilván a János Zsigmond utáni állapotokat tartván szem előtt:

Vége is nincs, Uram, még az Credónak,
Félben állapotja az hűt dolgának.

Az imént bemutatott XCIV. zsoltár szellemében a Báthory Zsigmond kiskorúsága alatt Erdélyt kormányzó tanácsról más helyeken még így nyilatkozik.

¹ Jobbágyokra érti, kiknek elnyomását az egykoru Basilius István is felpanaszolja.

² A Báthoryak valláselnemő politikáját jellemzi e kemény szavakkal. Vesd össze Bogáti saját nyilatkozatával az Apocalypsis előszavában: „Főképpen az ártatlan vér kiált *az tanácsra, bírákra,* mélyet ez mostani időben az hűt dolgáért kezdenek azok ontani (ontják pedig, az kik éltekben nyomor-gatják, rettegtek is az szenteket), az kiknek nem ítéltetők volna, *kiről szóltunk másszor.*“

Értek hamis törvént király udvarában,
 Árvát nyomorgatnak ez széles országban.
 Sok lator szabadon forog az udvarban ;
 Nines, ki megszólítsa, *mert kell a tanácsban.*

CI. zolt.

Az LIX. zoltárban szintén ily erős hangon kárhoztatja a tanácsurakat :

Törd meg őket, mert lator volt ő nyelvek.
 Rám hazudtak, reám méltatlan törtek ;
 Fondorlottak, hamissan rám esküdtek :
 Kevélyen nagy hamis törvént rám töttek.

Erős haraggal veszesd mind ezeket,
 Eggyig eltöröld földről nemzeteiket,
 Hogy sidók *végein*¹ hallják nevedet :
 Mindenütt féljék te nagy felségedet.

Az LIII., LVI., LVII., XCVIII., CXX., CXXXIX. és CXL-dik zoltárban foglal kozik még feltűnőbben az öt üldöző urakkal és árulókkal. A héber költészet eredeti szelleméhez híven meg is átkozza azokat, a kik az ő romlására törtek. Az egész CIX. zoltárt ily ezélra szenteli. A „hazug, fondorló Doëgnak, átkozott rossznak“, a ki „hamis száját istentelen rá tätta“, minden lehető rosszat kíván. „Ha perbe kel, sentenciázott legyen. Ha könyörög, senki rá ne tekintsen ; sőt könyörgésén az bíró gerjedjen“. „Holta-kor mindene kapsiba keljen“. „Háza, jószága, fiskusra maradjon“. Ugyanott többi ellenségét is megátkozza, kik szidják őt és neki „rútokat izennek“. A legrettentőbb átok után (CIX. zs.) még némi gúnnyal jegyzi meg :

Az gonosz tanácsnak ez az ő soldja,
 Rágalmazó nyelvnek ily *szép jutalma.*
 Valakik szóltanak fejem kárára,
 Az Ur ezeket adja ő magokra.

A LXIV. zoltárban a zsidós átkozódás helyett ily szép költői formában magasztalja az ő ellenségeire lesújtó isteni büntetés hathatós voltát :

Az Isten az veszélt visszafordítja,
 Tudom, ártatlanok bosszúját állja.
 Véletlen, hamar nyilait fordítja,
 Szörnyű sebekkel azokat letaglja.

¹ Véghatárain.

Nyelvek nyilát önfejőkre fordítja,
Ez ostort világnak például hagyja;
Hogy valaki veszedelmeket látja:
Nagy reszketve csak szemét elfordítja.

Az, ki látja veszteket avagy hallja,
Hogy Isten dolga, azonnal azt vallja;
Hatalmasnak, bölcsnek az Istent mondja,
Hatalmáról az büntetésben áldja.

Tiszta szentek ezen igen örülnek,
Isten felől magokban dűcsekednek;
Annál inkább Istenhez édesülnek,
Az jámbor életben megerősödnek.

Saul királyról Dávid így beszéle,
Ki gonosz tanácsból ötet kergeté.
Tanácsiról *ily szépet* jövendőle;
Hatvan negyed énekében jelenté.

E költői s nem éppen tompa hegyű nyilakat a messi Pécsről lövöldözte a bujdosó költő az erdélyi urak ellen. Több helyen találunk zsoltáraiban bánatos ezélzást hazájától való távollétére. A LXII. zsoltárban Dáviddal együtt éneklí:

Nehezen élek itt, mint pusztán nyomorgok;
De azzal Istenem annyit nem gondolok,
Mint hogy az innepen sátonnál nem vagyok,
Sok ezer népeddel sátonnál¹ nem forgok.

Nézem azért itt is te dicsőségedet,
Ugy, mintha ott volnék, hatalmas erődet,²
Emlegetem hozzánk nagy kegyességedet:
Felejttem ezközbe ily pokol helyemet.

Ez messze földön is tégedet dicsérlek,
Szerencsém felejtván, innepet szentelek.
Kezem felemelve, valahol én leszek,
Teljes életemben téged emlegetlek.

¹ A zsoltárköltő, Dávid, a frigyládát emlegeti, az ő istene „szent hajlékát”. Bogáti a kolozsvári piaczi templomra gondol, János Zsigmond óta az unitárizmus középpontjára.

² E vers és a rákövetkező két sor egészen a Bogáti betoldása. Pécsen hatalmas gyülekezete volt akkor az unitáriusoknak; de a török uralom s a régibb felekezetekkel való versengés miatt ott sem lehetett valami nyugalmas békesség.

Világosabb s valóban subjectiv vonatkozást ismerhetünk fel a CXXX. zsoltárban, melynek a költőtől adott czíme: *Nyomorgó* s „Ur Isten irgalmazz nekem!“ kezdetű régi zsoltár bánatos dallamára énekelte:

Nagy, mély vízben, sárban forgok,
Szivem titkjából óhajtok.¹
Uram, csak hozzád kiáltok,
Te ajtódon zörgök, koltogok.²
Megérts' szóm: nézd, mint nyomorgok,
Keserves szívvel mint busongok.

Megvárom fogadásodat,
Meghittem igaz szent szódat:
Elvárom szabadságomat,
Pogán közzül fordulásomat.
Ezzel kötöm nagy sok bűnmat,
Hogy még meglátom szép hazámat.

Oly reménségem az Urban,
Szivem függ szent fogadásán,
Hogy hajnaltúl estig magam
Foglaltam nagy imádkozásban.
Az én szemem virraszt abban:
Kérlek, immár vigy meg hazámban!

A terjedelmével is kiváló CXIX. zsoltár szolgálta legjobb alkalmul Bogátinak arra, hogy az elhagyott haza után vágyódó busongását megható siralomban kiöntse. A versfőkben ez rejlik: „Absalom vagi Saul eleot budosva kivankozik az satorhoz tanolni s tselekedni jót, mērt az pietas egíszen jó“. Nótája ez: „Oh Israel, szerető népem!“ Az Isten ígését és törvényét magasztaló egész hosszú éneken keresztül minduntalan fölhangzik az az esdeklő rimázkodás, melylyel a sokat zaklatott költő az ő sujtoló istenéhez folyamodik, hogy megeléglvén immár sok szenvedését, az ő szent törvényeit szíve szerint tartó szolgáját boldogabb hazába juttassa.

Mint saját szavaiból kitünik, éjjeli-nappali könyörgésébe foglalta ezeket:

Gyámoltalan vendég búdosom,
Házadnál igid sem hallom.
Vigy haza, mert házad óhajtom:
Ne rejts' azt, kibe nyugalmom.
Lábomat vezesd, tarts' lelkemet,
Tartsam éltig szerzésedet.

¹ Ma: sóhajtok. — ² Kopogok, kopogtatok.

*Vigy meg, had tanuljam igidet,
 Tartsam épen törvényedet! —
 De ha hon szabadon lakhatom,
 Törvényed is inkább tartom.
 Az uraktól én sem általlom,
 Sőt előttök hasogatom. ¹
 Az ország vakságát is látom.
 Hogy elhagyott, iszonyodom. ²
 Én búdosván is veled tartom,
 Igidet kedvest dudolom. —
 Az gonoszok töriben estem,
 Törvényed ugy sem feledtem;
 Sőt éjfélkor énekhez költem,
 Igidről neved dicsértem.
 Nyájasságom hatszáz jámborral, ³
 Szent utaidon járókkal.
 Lám ez föld rakva jó voltoddal;
 Tégy bölcsesé tudományoddal. ⁴
 Könyörüld meg, vid' meg szolgálodat:
 Lássá már fogadásodat.
 Jó hütöt adj, értelmet, vallást,
 Mert hiszem mind mondásidat.
 Ostorod után már jól élek;
 Az előtt igen tévelygék.
 Jó vagy és jótevő, had értsék.
 Igidben ted' azt, bölcs legyenek.
 Szóluak urak, rágnak hamisan,
 Noha törvént tartom tisztán:
 Ez öröömöm, ezt járom vigan, —
 Ók elhíztak urok után.
 Így jó tanulni, mint én jártam:
 Verve, mondásidhoz szoktam.
 Száld beszédit jobbnak tartottam,
 Hogy nem halom kincssem látnám.
 Kezed vetett engem ez búra,
 Vigy haza, ott tégy tudóssá.
 Az sok jámbor örömmel lássa,
 Hogy hütömet szód nem csalta.
 Azt tudom, szód igaz s tökélet,
 Azért méltán versz engemet;*

¹ Fejtegetem. ² A Báthoryak korában sokan tértek el az unitárizmusról.

³ Dávidnak hatszáz vitézére érte, kikkel ez a pusztán bujdosott. Itt célzásnak is vehető a pécsi unitárius gyülekezetre.

⁴ E kettős vers Károlyi fordításában így van: „Társok vagyok én mind-azoknak, kik tégedet félnék és megőrizik a te parancsolatidat. A te irgalmas-ságoddal, oh Uram, teljes a föld; taníts meg engemet a te parancsolatidra.“ (CXIX. zsolt. 63. 64. v.)

De vigy meg, vigasztald lelkemet ;
 Szóld szerént, ne bad hütömet.
 Szerelmem, kedvem csak törvényed :
 Vigy meg azért, ad' kegyelmed.
 Kik reám törnek, szégyenítsed,
 Lám minden dolgom törvényed. —
 Rám törnek, már csak meg nem öltek,
 Az jótól el sem vihettek.
 Jó voltodból *életre vigy meg,*
Minden szódnak hon engedek. —
 Az törvént én vaj' mint szeretem ;
 Az minden napi beszédem.
Ellenimnél eszesbé löttem,
 Hogy korosként azt emlitem.
Nagy doctorimnál többet értek,
 Hogy törvényről elmélkedek.
 Véneknél ezzel többet értek,
 Törvényed szerént hogy élek
 Ily nagy kénokból de már vigy fel ;
 Lám fogadtad, vigy meg, költs fel !
 Szám áldozatit ved' jó kedvvel,
 Taníts élnem törvényeddel.
 Sokszor lelkem markomban tartom,
 Törvényedet még sem hagyom.
 Latroktól nekem vetve hálóm,
 Az mit hagysz, még sem tágitom
Rosz gyermek koromban is tartám,
Törvényed utait jártam ;
Mert örök jó, még akkor láttam.
Nem vész az, ki tartja, tudtam. —
 Szódra bizva, jó reggel kelek,
 Hogy megvigy, azon könyörgök.
 Virrasztóknál ébrenben élek,
 Törvényid felől beszéllek. —
 Én fém ¹ ártatlan sok úr rontja ;
 De szivem az törvént tartja.
 Igiden feljebb vigassága,
 Hognem ha sok pénzt lelt volna
 Jobb kezeddal segéld fejemet !
 Lám, választottam igídet.
 Lelkem tölled reméni kegyelmet,
 Mert szerettem törvényedet.
Oh, vigy meg és hon megdicsérlék,
Törvényedben úgy élhetek.
Eltévedt johodat ² keresd meg,
Lám, soha nem feledtelek !

¹ Fém, fejem. ² Juhodat.

A szintén hazátlanul külföldön bujdosó Szecezi Molnár Albert néhány hónap alatt lefordította német nyelvről magyarra a francia zsoldárokat. Saját útján haladó Bogátinknak valamivel több dolga akadt az eredeti héber szöveggel, melynek értelmét görög, latin és zsidó tudósok magyarázatai tárták fel előtte. Egy Kimchi több gondot ad tiz Lobwassernél. 1584-ben mégis készen állt az 1582-ben megkezdett első „Magyar Zsoltár“. Vajjon tanítványaitól, talán Pécsi Simontól, küldte elébb Erdélybe, vagy ő maga hozta el a jobb idők beálltával pártfogóinak, e kérdés eldöntését a jövőre bizzuk.

Erdélyben nagyon alászállt e két év alatt a kiskoru fejedelem helyett kormányzó tanácsurak tekintélye. A féltett jezsuiták ellenben erős gyökeret vertek Kolozsvárt, az eretnekség főfészkeében. Bogáti jóakaróinak tehát nem volt nehéz bocsánatot eszközölni ki a már nem veszélyes bujdosónak. 1584 őszén már Tordán foglalja el ismét régi állását. Ott fog hozzá az énekek éneke és Jób könyve verse foglalásához. Föltett czélja volt, hogy a szent könyv összes lírai részeit, melyeket már egy előző kor lefordított az egyházi rendek számára, ékes magyar ritmusban bocsássa ő is hitfeleinek használatára.

Éhség és a pestis, mely fiát megölte, elűzte őt Kolozsvár közeléből s a csöndes székely bérezek közt vonult meg. Pár év múlva a kolozsváriakkal ismét kezét foghatott Medgyesen, hol az 1588-ki emlékezetes országgyűlésen a protestáns papoktól feltüzelt erdélyi nemesség örökre utat adott a római pápa és császár szenteskedő zsoldosainak. A jezsuiták eltávozása után csakhamar meghívták Bogátit Kolozsvár papjának. A régóta betegeskedő költőt e meghívás új életörömmel töltötte el. Befejezte legnagyobb theologiai munkáját, az Apocalypsis magyarázatát, melynek előszavában visszatekint a száműzetése óta eltelt hét évi „pokol üdökre.“ Felemlíti törekvő irodalmi munkásságát e küzdelmes hét év alatt, köztük szerényen, alig érintőleg az első magyar verses psalteriumot is, melyből örömmel énekelhetette el a CXIX-ik kesergő zsoltár mellett álló Dávid diadalmi énekét:

Nem halok meg, még nem: halál számtalanszor
 Heába fenyegettel!
 Had éljek, had mondjam az Úr szép dolgait,
 Kibe nekem lelkem él.
 Elöttem nyissátok a szent ház kapuit,
 Kibe csak szentek járnak,
 Ki nékem zárlott volt: had mondjak örömmel
 Hálaadást az Úrnak.

Úr dolga lön mind ez, hogy csak község közt is
 Fejem nem maradhata:
 Sok áruló miatt király az urakkal
 Halálra háborgata.
 Legtisztebbeségbé engem felséged tön,
 Azokat mind elveszted:
 Kin most csodálkozik és néked hálát ad,
 Velem most így, te néped.

S valóban a Bogáti életének kesergetőire, a „szentek üldözőire,“ alig egy-két év mulva már lesujt a történelmi végzet kegyetlen tragikuma. Az Erdélyben több mint tiz év óta hatalmaskodó elbizotttanácsurakat, köztük a legkevélyebbet is, Kendi Sándort, Dávid Ferencz ítélő bíróját, készségesen szolgált ezimboráik, a pápa és császár kedves hivei, nem várt jutalmul vesztőhelyre hurezoltatták. Az egész életükben szorgosan gyűlt tömérdek kincs és tenger jószág a fiskusra, — „szent célra“ maradt. A Kolozsvár piaczn lefolyt szomorú tragoediát azonban a róluk „ily szépet“ jövendőlgető költő már nem érte meg.

KANYARÓ FERENCZ.

G y ö n g y m o n d a t o k.

(Újkori írótól)

H a r a g.

Nem lehet tenni, hogy a harag soha fel ne tűnjön; ezt az emberi lélek szerkezetétől ne is várjuk. De mondhatjuk, hogy az minél kevesebb, annál jobb. *Bentham*.

Lehetetlen, hogy az igazság és okosság egymással találkozzanak a haragban. *Chateaubriand*.

A harag a sérelem miatti kedvetlenségből és a magát megboszulás kívánságából van összetéve. *Mendelsohn*.

Megrögzött haragot vészek félelme s erőszak nyomhat ugyan kevesig, de egészen eloltani gyenge. *Czuczor*.

H a r e z.

Száz golyó közül csak egy talál és ha talál, az a legjobb halál: éljen a haza! *Jókai*.

A háboru egy szép lakodalom, hol nem az mulat, a ki tánczol, hanem a ki huzza, — s nem az búsul, a ki tölt, hanem a ki megissza. *Jókai*.

Rossz esatatór, hol nincs út a hátrálásra. *P. Szathmári Kár*.

A harez egy megkoszoruzott dühöncz. *Klopstock*.

A harez szüli a rablót, a béke pedig felakasztja. *Saphir*.

A háború az emberiség erősítő vasgyógymódja, mely nem azokat gyógyítja, a kik azt vezetik, hanem azokat, a kik a miatt szenvednek. *Jean Paul*.

Az ember a harezot esupán azért indítja, hogy learassa a gabnát, melyet mások vetettek, — hogy bírassa azok juhait, lovait, ökreit, teheneit: ide megyen ki az egész, mert a harez a minden gazdagság elve. *Voltaire*.

A véres harez érdebabért ezer örömmel odaadom a tavasz első violájáért. *Schiller*.